

Jan Gromnicki

"Ochrona krajobrazu kulturowego - między dokumentacją a realizacją" - ogólnopolskie seminarium konserwatorskie PP PKZ w Niedzicy

Ochrona Zabytków 36/1-2 (140-141), 145-146

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tacja, jak również metodą oraz niektórymi jej zasadami, wynikającymi z instrukcji. Wyniki dyskusji wykorzystano dla opracowania ostatecznej wersji dokumentacji, zaś

niektóre kwestie ogólne przekazano do rozpatrzenia Ośrodkowi Dokumentacji Zabytków. Wydaje się, że ten model szkolenia może być zaproponowany jako przydatny nie

tylko dla szkolenia początkowego lecz również w ramach doskonalenia uczestników i realizatorów AZP.

Jan Gromnicki

POWSTANIE ODDZIAŁU WARSZAWSKIEGO STOWARZYSZENIA KONSERWATORÓW ZABYTEKÓW

W pałacu w Wilanowie, 15 lipca 1982 r. odbyło się inauguracyjne zebranie Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, poświęcone organizacji Oddziału, co nadało obradom szczególnie uroczysty charakter. W zebraniu udział wzięło liczne grono członków Stowarzyszenia, reprezentujących wszystkie ośrodki i instytucje skupiające konserwatorów zabytków. Zebrani wyłonili ze swe-

go grona w tajnym głosowaniu władze Oddziału. Do Zarządu Oddziału weszli: dr inż. arch. Klemens Koczorowski (prezes), dr inż. arch. Andrzej Misiorowski (wiceprezes), mgr Jan Gromnicki (sekretarz), dr Lech Krzyżanowski (członek Zarządu), mgr Andrzej Michałowski (skarbnik). Wyłoniono też Komisję Rewizyjną w składzie: dr inż. Elżbieta Baniukiewicz

(przewodnicząca), mgr Jerzy Jasiuk i dr Ryszard Brykowski. W dyskusji, która towarzyszyła procedurze wyborczej, ujawnił się rozległy wachlarz problemów stojących przed nowo wybranym Zarządem. Poruszone problemy będą kanwą dla też przedstawianych na zapowiadającym Walnym Zjeździe Stowarzyszenia.

Andrzej Misiorowski

NARADA ŚRODOWISKOWA PRACOWNI ARCHEOLOGICZNO-KONSERWATORSKICH PP PKZ W RZESZOWIE

W dniach 17—18 maja 1982 r. w Rzeszowie, w siedzibie miejscowego Oddziału PKZ, odbyło się doroczne spotkanie środowiskowe archeologów z Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskich PP PKZ z udziałem przedstawicieli służby konserwatorskiej województw południowo-wschodniej Polski i zaproszonych pracowników naukowych, współpracujących z rzeszowską pracownią archeologiczną, z ośrodków Krakowa, Łodzi i Warszawy. Tematyka obejmowała trzy grupy problemów, którym poświęcone były odrębne części spotkania. Wprowadzeniem do pierwszej były referaty: dr. K. Moskwy, kierownika Pracowni Archeologicznej w PKZ w Rzeszowie, poświęcony doświadczeniom Pracowni w zakresie realizacji ewidencji stanowisk archeologicznych metodą AZP i współpracy jej wykonawców ze służbą konserwatorską, mgr. M. Proksy, który przedstawił wyniki badań archeologicznych Pracowni

Archeologicznej w Rzeszowie w obiektach architektonicznych oraz wynikające stąd problemy współpracy z projektantami i inwestorami.

Ożywioną dyskusję wywołał referat doc. dr. hab. J. Kruppe, który przedstawił stan i potrzeby w zakresie publikacji masowych źródeł archeologicznych, głównie ceramiki. Ogólne sformułowania tego wystąpienia poparte były materiałami przygotowanymi przez mgr. T. Dębowski i mgr. J. Okońskiego z PKZ w Krakowie, zawierającymi propozycje syntetycznych, skróconych sposobów publikacji tego rodzaju źródeł w formie tabel analitycznych. Szczególne zainteresowanie zebranych wzbudził projekt tezaury dla ceramiki średniowiecznej, autorstwa dr. E. Cnotliwego z PKZ w Szczecinie. W dyskusji podkreślono potrzebę dalszych prac zmierzających do doskonalenia warsztatu archeologicznego, szczególnie w dążeniu do ulepszenia współpracy

z przedstawicielami innych dyscyplin badawczych i konserwatorskich. Uczestnicy posiedzenia postulowali potrzebę upowszechnienia przedstawianych propozycji, zwłaszcza publikacji wyników badań archeologiczno-konserwatorskich prowadzonych w PKZ w formie opracowań źródłowych.

Ostatnia część spotkania poświęcona była zagadnieniom organizacyjnym Pracowni Archeologicznych w PKZ oraz podsumowaniu szkolenia archeologów w zakresie ewidencji stanowisk archeologicznych. Wnioski wynikające z wystąpień referentów jak i dyskusji, przyjęto do realizacji w ramach PP PKZ; przedstawiono je również Ośrodkowi Dokumentacji Zabytków i Zarządowi Muzeów i Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

Jan Gromnicki

„OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO — MIĘDZY DOKUMENTACJĄ A REALIZACJĄ” — OGÓLNOPOLSKIE SEMINARIUM KONSERWATORSKIE PP PKZ W NIEDZICY

W dniach 2—4 czerwca 1982 r. odbyło się w Niedzicy ogólnopolskie seminarium konserwatorskie, zorganizowane przez Oddział Krakowski PP PKZ. Było ono poświęcone zagadnieniom ewidencji, badań i praktycznym rozwiązaniom projektowym w zakresie ochrony budownictwa ludowego i krajobrazu kulturowego, prezentowanym na przykładach Podkarpacia, Spisza i Podhala, w oparciu o dorobek Pracowni Dokumentacji i Ewidencji Konserwatorskiej PP PKZ w Krakowie.

Uczestnicy spotkania mieli możliwość zapoznać się w terenie z wybranymi zabytkami budownictwa ludo-

wego regionu i ich środowiskiem podczas objazdu zorganizowanego na dwóch trasach: pierwsza — Kraków — Wieliczka — Dobczyce — Krościenko — Niedzica, ze zwiedzeniem miejscowości: Jankówka, Dziekanowice, Winiary, Kunice, Raciechowice, Skrzydlina, Lubomierz, tj. tereny Podgórze Wielickiego oraz dolin Raby i Dunajca; druga, na zakończenie seminarium — Niedzica — Zakopane — Chochołów — Kraków, ze zwiedzeniem ważniejszych zespołów wiejskich Spisza i Podhala, a więc: Kacwina, Frydmana, Krempach, Trybsza, Białki Tatrzańskiej i Chochołowa. Połowę pierwszego dnia poświęcono na

zwiedzenie Dobczyc oraz spotkanie z przedstawicielami Wydziału Konserwacji Zabytków Urzędu m. Krakowa, Urzędu Miasta i Gminy w Dobczycach oraz miejscowych społecznych opiekunów zabytków. Zapoznano się z opracowaniem *Studium zagospodarowania strefy konserwatorskiej „A” w Dobczycach. Koncepcja rewaloryzacji oraz budowy skansenu* autorstwa mgr. Zbigniewa Jagodzińskiego i mgr. inż. arch. Mikołaja Korneckiego. Łączy ono cechy opracowania studialnego opartego o ewidencję zabytków budownictwa miejskiego Dobczyc i ludowego z ich okolic, kwerendę historyczno-archeologiczną, studium

krajobrazu z wydobyciem jego naturalnych i historycznie ukształtowanych walorów, uwzględniającym zachodzące zmiany — z cechami projektu konserwatorskiego. Wielkość problemów konserwatorskich oraz trudności, między innymi lokalizacyjnych, przysparza zarówno rozbudowa samego miasta, jak też budowa na jego peryferiach, ustóp zamku, zalewu, którego instalacje i związane z nim prace, w poważnym stopniu naruszyły krajobraz całego obszaru. W dyskusji podkreślono, że prezentowane studium daje szereg propozycji rozwiązań, zmierzających do ratowania niepowtarzalnego układu, jak też dąży do podniesienia atrakcyjności miasta przez lokalizację niewielkiego skansenu ratowniczego, powiązanego z proponowanymi rezerwatami architektury ludowej, rozmieszczonymi wzdłuż tras dojazdowych. W dyskusji zaznaczyły się również akcenty krytyczne, dotyczące praktycznych aspektów projektu, w szczególności postulujące uzgodnienia, niezbędne dla realizacji tak ważnego zamierzenia. Uczestnicy mieli możliwość zwiedzenia zamku i izby regionalnej w Dobczycach, mieszczącej się w zabytkowym budynku z Krzyszkowic przeniesionym tam w 1972 r.

Właściwe obrady odbyły się w zamku w Niedzicy, siedzibie Domu Pracy Twórczej Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Na wstępie wysłuchano referatu mgr. Mariana Korneckiego pt. *Ochrona krajobrazu kulturowego — między dokumentacją a realizacją*. Autor w oparciu o wieloletnie doświadczenia prac własnych i zespołu swych współpracowników w zakresie ochrony pejzażu kulturowego wsi, przedstawił bogactwo problematyki, uwzględniając aspekt metodyczny jak też praktycznej realizacji za-

miarzeń konserwatorskich. Myślą przewodnią rozważań było stworzenie modelu, od którego odejście oznacza zagrożenie, a nawet zniszczenie podstawowych wartości środowiska naturalnego i kulturowego, zaś jedną z podstawowych tez był postulat kompleksowej ochrony. Ważnym uzupełnieniem, dokumentującym i egzemplifikującym przedstawione tezy, stał się drugi referat tego samego autora, noszący tytuł *Sztuka i krajobraz kulturowy Zamagórza Spiskiego*. Był on zarazem wprowadzeniem do zagadnień prezentowanych w terenie, na obszarze Spisza.

W istotny sposób wzbogacił poprzednie wywody referat mgr. Lucyny Siwek pt. *Udział etnografa w konserwatorskiej ochronie pejzażu kulturowego wsi*, którego autorka, analizując potrzeby i doświadczenia konserwatorskie środowiska etnografów, zgłosiła pod jego adresem szereg wniosków, tak w dziedzinie warsztatu, jak też generalnych celów działania oraz współpracy z inwestorami i służbą konserwatorską. Problemem doskonalenia warsztatu badawczego i konserwatorskiego w zakresie budownictwa ludowego, poświęcone były referaty mgr. Zbigniewa Jagodzińskiego i mgr. inż. arch. Mikołaja Korneckiego *Tabularyczna metoda analizy tradycyjnego budownictwa wiejskiego jako podstawa badań regionalnych* oraz mgr. Małgorzaty Litwin *Słownik terminologiczny budownictwa ludowego*. Ten ostatni stanowił prezentację wieloletniego projektu programu prac Pracowni Dokumentacji i Ewidencji Konserwatorskiej PP PKZ w Krakowie, wykonywanych w ramach środków własnych PKZ. Słownik zawierać będzie zestaw podstawowych pojęć i terminów z zakresu budownictwa ludowego, tak o charakterze ogólnym, jak szczegó-

łowym, technicznym. Referentka przedstawiła w imieniu zespołu autorskiego, teoretyczne i praktyczne założenia oraz kryteria tej pracy, poddając je pod dyskusję uczestników seminarium, którą rozpoczęło odczytanie też recenzji doc. dr. hab. Mariana Pokropka z Uniwersytetu Warszawskiego. Dyskusja przyczyniła się do sprecyzowania szeregu kwestii i poglądów, jej uczestnicy zgodnie podkreślili potrzebę i znaczenie podjętej pracy, od dawna oczekiwanej przez naukowców i praktyków zainteresowanych zagadnieniami budownictwa ludowego. Seminarium zakończyła narada środowiskowa Pracowni Dokumentacji Etnograficznych PP PKZ, w czasie której omówiono ich stan organizacyjny (obecnie w PP PKZ działają: Pracownia Dokumentacji i Ewidencji Konserwatorskiej w Krakowie oraz Pracownia Dokumentacji Etnograficznej w Kielcach, Lublinie, Łodzi i Szczecinie; ewidencja zabytkowego budownictwa ludowego prowadzona jest ponadto przez Oddziały PKZ w Białymstoku i Zamościu), zakres i poziom ewidencji i opracowań oraz problemy ekonomiczne pracowni. Zarówno w czasie seminarium, jak również podczas narady środowiskowej, wysunięto szereg problemów i wniosków, które znajdą wyraz w przewidzianej pełnej publikacji materiałów z seminarium w wydawnictwach PKZ. Przedstawiono je także odpowiedzialnym czynnikiem konserwatorskim.

W seminarium uczestniczyli pracownicy Pracowni Dokumentacji Etnograficznych oraz inni specjaliści z PP PKZ, służby konserwatorskiej z terenu południowej Polski oraz zaproszeni pracownicy naukowcy i muzealnicy.

Jan Gromnicki

BADANIA WCZESNOBIZANTYJSKIEJ TWIERDZY W BAŁCZIKU (BUŁGARIA)

Cesarstwo Bizantyjskie dla ochrony swego ogromnego terytorium stworzyło rozbudowany system obronny. Jego głównym ogniwem była sieć twierdz rozlokowanych w ważnych strategicznie punktach. Wiele z nich zbudowano w prowincjach Dolna Mezja i Tracja, obejmujących obszar obecnej Bułgarii. Jedną ze znaczniejszych twierdz tego systemu została wzniesiona w Bałcziku (antyczne Dionizopolis), na terenie dzisiejszej dzielnicy „Horyzont”. Położona ona była na wysokim wzgórzu, w odległości 1,5 km od wybrzeża morskiego i odgrywała znaczącą rolę w obronie północno-zachodniej strefy Morza Czarnego.

Zgodnie z dotychczasowym stanem badań, twierdza powstała w końcu V w.n.e. Pozostawała ona pod panowaniem bizantyjskim do końca VII w., przeżywając okres szczególnego rozkwitu za czasów Justy-

niana Wielkiego (527—565). Na przełomie VII i VIII w. została zniszczona, zapewne przez Bułgarów chana Asparucha, i włączona do utworzonego po 681 r. Pierwszego Państwa Bułgarskiego. Wówczas to mury twierdzy uległy częściowemu zniszczeniu. Zdobywcy dodatkowo umocnili ją kamiennozemnym wałem poprzedzonym fosą. Rozwój bułgarskiego osadnictwa przerwany został przez ponowne, tym razem prawie całkowite, zniszczenie twierdzy wraz z jej systemem obronnym na przełomie X i XI w. Najprawdopodobniej nastąpiło to w okresie krwawych walk pomiędzy carem Bułgarów Samuelem i cesarzem bizantyjskim Bazylim II, zwanym Bułgarobójcą. Na obszarze twierdzy po tych zniszczeniach brak jest śladów osadnictwa aż do XV w., co zostało spowodowane przesiedleniem się ludności na tereny położone niżej,

gdzie niegdyś kwitło antyczne Dionizopolis.

Wczesnobizantyjska twierdza w Bałcziku ma kształt nieregularnego, wydłużonego czworoboku o długości około 700 m i szerokości 250 m, otoczonego masywnym, obustronnie licowanym, murem obronnym o szerokości 3,2 m (obecnie zachowanym średnio do wysokości 1,5 m). Linia murów obronnych była dodatkowo wzmocniona systemem baszt. Do chwili obecnej, w trakcie badań archeologicznych prowadzonych od 1972 r. przez bułgarskiego archeologa M. Dimitrowa, odsłonięto prawie w całości zachodni mur twierdzy z pozostałościami głównej bramy, flankowanej dwoma pięciokątnymi basztami, częściowo mur południowy oraz sondażowo — północny i wschodni. Łącznie odkryto pozostałości 30 baszt, wśród których wystąpiły: okrągłe, trójkątne, czworokątne, pięciokątne, łukowate